

VEZNIK IN

Besedica *in* je prav gotovo med najpogostnejšimi besedami v knjižnem jeziku, pa tudi med najmanj obdelanimi v slovarju in slovnici. Te jo naštevajo med prirednimi vezalnimi vezniki brez posebne analize; v pravopisnih pravilih pravijo, da pred *in*, *pa*, *ter* stavimo vejico le, če jo terja spredaj stoječi stavek; pri *pa* dodajajo še »vezalni«, ker ločimo tudi protivnega in posledičnega, pri *in* pa tudi tega dostavka ni, kakor da ima zmeraj samo vezalno vlogo. Med pravopisnimi slovarji sta doslej zapisala *in* le Levčev (1899), ker dopušča tudi še obliko *ino*, in SP 1950 s kratkim pojasnilom: *oče in mati, huje in huje*, kakor da je s tem zajet ves obseg besedice *in*. V pravilih o ločilih je od Levca do danes doživljal *in* več sprememb, toda vse visé v zraku, nihče ni utemeljil sprememb *in* si ni bil na jasnem o celotnem obsegu besedice *in* v slovenščini.

Vse to me je nagnilo, da sem začel pregledovati, kakšno vlogo ima pravzaprav *in* v našem knjižnem jeziku. Ko ga srečuješ po vrsti med vsemi besednimi vrstami, stavčnimi členi, v glavnih in odvisnih stavkih, se zazdi res kakor »otrok, ki se muza med velikimi besedami ter jih prijemlje za roko«, kakor pravi o njem nemški pisatelj E. Pentzold (G. Schubert, *Über das Wort und v reviji Wirkliches Wort* 1954, 257 sl.). Dolgo si v obilju gradiva nisem znal poiskati nobenega pravega kriterija za razvrščanje. Tudi razprave po drugih jezikih ga nimajo, čeprav je n. pr. nemški *und* močno podoben našemu *in* po obsegu in vlogi. Slednjič se mi je zdelo, da še največ reda pokaže razvrstitev po vezalni moči, ki jo ima *in* v različnih zvezah, zakaj ta je hudo različna.

Besedico *in* po navadi opredeljujemo samo kot veznik; kot tak sodi med členke, to je tiste besede, ki same v sebi nimajo svojega predmetnega pomena, marveč dobivajo pomensko vrednost šele iz stavka, v katerem določajo medsebojna razmerja stavčnih členov. Videli bomo, da nekatere vrste *in* daleč presegajo tisti ozki obseg povezovanja, ki mu ga po navadi odmerjajo slovnice, kljub temu pa ga v zelo širokem pomenu besede še zmeraj ohranijo; zato mu opredelitev veznika lahko ostane, samo obseg mu moramo močno razširiti.

V prvih naših spomenikih izpred skoraj tisoč let srečujemo v tej vlogi samo še stari slovanski *i*. Nekaj stoletij kasneje (v tiškem in reteškem rokopisu) pa že srečujemo dvozložno obliko *inu/ino* poleg *no*. V tej obliki je torej besedica zložena iz prvotnega *i* in protivnega starega *no*. V narečjih jo srečujemo v vseh treh oblikah: *i* v Beli krajini in Prekmurju in na vzhodu, *no* v nekaterih štajerskih in koroških narečjih, *in* pa v različnih glasovnih oblikah ((*jən*, *jəno/jənu*, *-n-* itd.) v osrednjih narečjih in knjižnem jeziku. V 16. stoletju ga je knjižni jezik sprejel v obliki *inu*; ta se je v glavnem obdržala dve sto let, potem je začel prevladovati *ino* in se kmalu v 19. stoletju začel oglašati v enozložni obliki. Metelko navaja oblike *i*, *inə*, *ino*, *no*, *in*; vendar za prvo navaja zglede, ki kažejo, da ima v mislih medmet *i*: *I kaj ti pa je? I pa mu reci!* Za *ino* pravi, da se končni *-o* pogosto opušča. Pri Prešernu je *in* že redna oblika, *ino* uporabljala le, kadar terja ritem: *Roža, rosa ino mana vaša je mladost. — Ti povej nam, ki obhodiš bližnje ino daljne kraje.* — Pleteršnik ima *ino* zapisan kot zgodovinsko obliko, z našim stoletjem se toliko kot ne rabi več.

V knjižnem jeziku je *in* od prvega začetka do danes zelo pogosto rabljena beseda. To je dosti razumljivo, saj so se prvi teksti v glavnem naslanjali na

svetopisemske vire; v teh pa je veznik *in* izredno bogato zastopan v vseh mogočih zvezah; tudi Luther — glavni neposredni vir našim protestantom — je zelo rad uporabljal *und*. Naša ljudska pesem pa *in* le redko uporablja, pa še tam se zdi, kakor da je pogosto umetno vstavljen zaradi ritma; to se pogosto vidi že na obliki, ki je čisto knjižna, ne ljudska; pogosteje srečujemo namesto njega *pa*, največkrat pa imamo asindetično pripovedovanje. Že ta površni pogled na obe skrajnosti v uporabi veznika *in* nam priča, da beseda ni toliko slovnično nujno potreben izraz kakega razmerja, kolikor zelo gibčno stilistično sredstvo. Tako bi bilo zanimivo pregledati slovenske pesnike in pisatelje prav po tem, kako pogosto uporabljajo *in*; po njem bi jih lahko delili na trezne, stvarne na eni strani, zanesene, slovesne na drugi.

1. Pravo vezalno moč razodeva *in* tedaj, kadar veže dva pojma v višjo pomensko enoto. Po tem, kakšni so ti pojmi, lahko ločimo: a) Vlogo seštevanja, kakršno ima v matematiki, saj je domači *términus* za mednarodni *plus*. Kakor nam v matematiki $5 + 2$ (*pét in dvě*) dá višjo vrednost *sedem* (7), tako nam tudi *pét in dvájset* ($5 + 20$) dá *petindvájset* ali *pétindvajset* (25). V takih primerih je torej *in* bistveno potreben za označevanje seštevanja, prav kakor v mednarodni uporabi *plus*. — b) Nekaj podobnega imamo v jeziku tam, koder *in* veže enaka ali dopolnjujoča se pojma z namenom poudarjanja, stopnjevanja; n. pr. *prosim in prosim*, vse zastoj; *zvonim in zvonim*, pa se nihče ne oglasi; *človek dela in dela*, pa nič ne zaleže; *čakam in čakam*, pa *ga ni in (ga) ni*. Tako podvajanje glagola pomeni ponavljanje, trajanje in silnost dejanja. Še močneje čutimo to pri nekaterih prislovnih zvezah, kakor: *čez in čez* (stoji voda) meri na razsežnost v kraju od enega konca do drugega, preneseno *čezinčez* (je bil zadovoljen) pa na popolnost; *skóz in skóz*, *bòlj in bòlj*, *okóli in okóli*, *spét in spét*, *še in še*, *nè in nè* itd. Podoben učinek poudarjanja in stopnjevanja dosežemo z druženjem dveh dopolnjujočih se pojmov, n. pr.: *hrum in šum*, *hrušč in trušč*, *groza in strah*, *čez drn in strn*, *strah in trepet*, *krik in vik*, *leto in dan*, *noč in dan*, *mlado in staro*, *čez hrib in dolino* ipd. V takih izrazih je *in* sestavni del rekla s stopnjevalnim pomenom in *ga* ne morem opustiti, da bi rekel n. pr. *čez čez*, *bòlj bòlj*, *vik krik* itd. Če bi rekel: *čakam čakam*, bi celo dobili drugačen pomen, ki ne meri več na intenzivnost dejanja, marveč na nejevoljo, ki je s čakanjem v zvezi. *Noč in dan dela* pomeni nekaj drugega kakor *Noč in dan sta dvakrat v letu enako dolga*. Prvič povezuje *in* pomeni toliko kakor »neprenehoma, brez počitka«, drugič pa sta *noč in dan* samostojna osebka s pravim samostojnim pomenom; prvič sta torej povezana ista izraza v enoten prislovni pomen, drugič pa sta istovrstna stavčna člena. S tem se nam pa že tudi pokaže ohlapnost veznika *in*, saj je njegova moč v prvem in drugem primeru ista, pa je vendar pomen izrazov različen. Isto se nam pokaže celo pri tako določnem izrazu, kakor je v matematiki seštevanje; matematični obrazec $5 + 20$ nedvoumno pove, da je treba števili sešteti; jezikovni izraz *in* (*pét in dvájset*) pa tega ne pove tako nedvoumno, saj imamo enak izraz tudi v stavku: *Izžrebani sta pét in dvájset*, kar je nekaj čisto drugega. Vendar v prvem primeru seštevanja nikakor ne morem opustiti veznika *in*, lahko *ga* pa opustim v drugem primeru: *Izžrebani sta 5, 20 (pét, dvájset)*. V tej skupini je torej *in* nepogrešljiv sestavni del govorne skupine z enotnim pomenom, čeprav pomensko ne popolnoma-enoumno opredeljen, in dobiva pravi smisel šele iz celotne stavčne zveze. — c) V to vrsto lahko štejemo tudi manj pogostno vezanje pojmov z *in*, kadar jih želimo s primerjanjem poudariti, n. pr.: *ta kraj in pa raj (je isto)*, *to in pa nič (je isto)*, *ti in poštenjak (je dvoje, daleč vsaksèbi)*.

2. V drugo skupino štejemo primere, kjer *in* veže*istovrstne stavčne člene. Kako se loči od prvih, je že nakazano. Imamo pa v tej skupini vrsto primerov, ki so zelo blizu prvi skupini; to so primeri, kjer *in* veže le dva člena brez kakih določil, pa je to naštevanje bolj stopnjevanje enotnega pomena kakor pa navajanje dveh stvarno različnih pomenov. Tako izražanje v parih ima zelo rad Ivan Cankar: Vsako okno mi je *domače in ljubo*; gledala je *prazno in topo*; otrok je *bilà, vsa tenka in nežna*; *ponižanega in nevrednega* sem se čutil; jutro je bilo *čisto in jasno*; ogledoval me je *dolgo in natanko*; pot, ki so jo *žareč in koprneč* gledale te oči; se je smejal s svojim *zvonkim in prijetnim* glasom; kakšen je *sad in konec*; gleda s *sovraštvom in zaničevanjem* na ljudi, ki z ravnim korakom *ponosni in zdravi*, *prepevaje in vriskaje* hodijo po široki cesti življenja. Lahko bi rekli, da je to ena njegovih slogovnih posebnosti. Vendar kljub tesni povezanosti v enoto te dvojice niso stalna rekla s posebnim pomenom, marveč le nekako stopnjevanje z naštevanjem dveh med seboj se dopolnjujočih pojmov v vlogi istovrstnih stavčnih členov. V govoru v takih dvojicah ne delamo odmora.

Vloga veznika *in* je v tej skupini že mnogo ohlapnejša kakor v prvi skupini. Tam je bil nepogrešljiv sestavni del celote, tu ga pa lahko že tudi izpuščamo, ne da bi se spremenil pomen: *Lisica in lisjak* sta pila tobak ali pa: *Lisica, lisjak* sta pila tobak. Kadar pa veže več istovrstnih členov, ga stavimo po navadi le med zadnja dva, prejšnje pa naštevamo s kratkimi odmori in in z vejico v pisavi: *Dan, ura, minuta in sekunda* so časovne enote; *Gorjačarji, tatovi in cigani* po svoje govoré; organizacija *mornarjev, trgovcev in obrtnikov*; stranka *gorjanov, kočarjev, najemnikov in malih posestnikov*. Včasih se nam zdi, kakor da ima zadnji *in* regresivno moč, da povezuje vse prejšnje člene v enoto; vendar nam bolj naznanja, da pride zadnji člen, da je vrsta zaključena; včasih tako naštevanje naprej le nakazuje z »in tako dalje« (itd.) ali »in podobno« (ipd.); včasih pa izčrpnost prav izrazito še poudarimo z izključitvijo česa drugega: Pri pogrebu naj bodo: *voz, konj, voznik in nič drugega*. S tako določbo je oporoka izrečno izključila vse drugo, zato je ta dostavek v nekakem nasprotju s prej naštetimi členi, ki naj bodo pri pogrebu. Zaradi preglednosti večje število členov včasih porazdelimo v manjše skupine in jih vežemo z *in*: *List prinaša prozo in pesmi, ocene in poročila, leposlovje in razprave*.

Kako gibčen je *in* v tej skupini, kako je že tukaj bolj slogovni pomoček kakor nujno potreben izraz določenega razmerja med členi v stavku, nam pa dokazujejo primeri, koder naštevamo brez *in*, tako imenovano brezvezje, in drugi, koder srečujemo *in* med vsemi členi, pogosto celo pred prvim: Na Starem so trgu pod lipo zeleno *trobente in gosli in cimbele* pele; imeli bomo jesti *vi in jaz in pes in mucek*; *in rudar in kmet in obrtnik* govóri brez strahu (O. Župančič); *Inu Noah je šhàl, inu njegovi Synuvi, inu njegova Shena, inu njegovih Synou Shene shnym*, v'to Barko (Dalmatin Bibl. I, 5a). Pomensko to ponavljanje *in* v stavku nič ne spremeni, učinkovitost — slovesnost v naštevanju pa je močno poudarjena. Stavčna melodija v brezveznem in mnogoveznem stavku je znatno različna, stvarni pomen pa isti, torej opravlja *in* v tem primeru le slogovno vlogo.

Tako vezanje stavčnih členov gre seveda preko enotnih pojmov do sestavljenih izrazov: Ne omečé je *lica obledéne*, ne *pesmi žalostnih glasovi in ne oči od spanja zapuščéne*. Dà, tudi vezanje istovrstnih odvisnikov je treba razlagati tako, saj so to le istovrstni stavčni členi, izraženi s stavkom; v tem pri-

meru pogosto opuščamo vezni člen (veznik, relativni zaimék ali prislov): preprosto človek ne vé kaj pridá o besedi, *ki ga spremlja od kraja do konca in se ga ovija*; čutim nevidno perot, *ki leti preko časov in njih viharjev in se dotika napetih strun današnjih dni*; knjiga vzorno uči, *da narod živi in hoče živeti* (vse Župančič). V takem primeru in veže brez vejice tudi odvisnike z različnimi osebki: *ko je bila noč in je bil Marko sam*, je vdano čakal (Iv. Cankar); čakal bom, *da mine vojska in boš na varnem* (F. S. Finžgar). Iv. Cankar v takih primerih rad ponavlja vezni členek. Imamo primere, koder *in* veže prosti stavčni člen s členom, izraženim z odvisnikom: *Saj césar dá pol hleba (,) in kar je treba*; Prešeren ima vejico, kar je toliko bolj razumljivo, ker je drugi člen »*in kar je treba*«¹ nov verz; ostal je sam Noe (,) *in kar je bilo z njim v ladji* (imamo tako zvezo od Dalmatina do danes); gorela v čistém, večném bo plameni / *zdaj (,) in ko mi odpade trupla peza* (tudi tu ima Prešeren vejico, čeprav je sredi verza in je odvisnik le drugo časovno določilo). Tu se bijeta dve načeli: istovrstni stavčni člen vejico izključuje, odvisnik jo zahteva; v govoru odmora ne delamo, posebno ne, če je z odvisnikom izraženi člen kratek; smiselna ta vejica ni in pravilno branje bolj ovira kakor podpira.

Posebej pa moramo omeniti v tej skupini vezanje *več povedkov z in*, če imajo *isti osebek*. Velja sicer načelo, da je vsak povedék zase stavek, vendar med slovničarji tudi ta pravda še ni dognana; mnoge slovнице še zmeraj dopuščajo možnost stavka z dvema ali več povedki, zlasti tedaj, če se povedki med seboj dopolnjujejo in so éna pomenska celota, kakor n. pr. v Cankarjevém stavku: *Marko se je potuhnil in potajil*; tudi ta izraz sodi med tiste dvojice, ki s podvajanjem poudarjajo; nesmiselno bi bilo izraziti oba povedka s samostojnima stavkoma: *Marko se je potuhnil, Marko se je potajil*, ker nam drugi stavek ne pove nič novega; Ivan Cankar v takih primerih rad ponavlja pomožnik in refleksiv, tu pa je oba opustil in s tem še bolj pokazal voljo poudarjanja. — Toda ne glede na logično slovnično analizo več povedkov ob istém osebkú vendarle čutimo kakor nekako naštevanje istovrstnih stavčnih členov. Stavčna melodija obravnava take povedke kakor druge stavčne člene; zveza med njimi je tako ozka, da opuščamo ponavljanje pomožnikov in refleksivov: *Sem dolgo upal in se bal*; od mesta do mesta s seboj *ga je vzel, ga prosil in silil*, da bil bi vesel (Prešeren); *pojdi in molči ko zid; povej in razjasni skrivnost; razumeli te bomo in sočustvovali s teboj* (O. Župančič). Pri Iv. Cankarju s ponovljenim pomožnikom: *poiskal je vžigalice in je prižgal svečo; vzel je svečo in je posvetil svoji ženi v obraz; oženjen je bil in je imel prelepega otroka; čez plot so se spenjali paglavci in so kazali jezike na vrt*. — Da pa je vezalna moč *in* pri drugih stavčnih členih drugačna kakor pri povedkih, nam lepo dokazuje tale Župančičev stavek, koder imamo poleg petih *in* med drugimi stavčnimi členi tudi dva med povedki z istim osebkom: »*Prešeren je videl bodočnost slovenstva in vsega sveta v harmoničnem sožitju vseh narodov, in je zapel že utrujen in blizu groba zanosno in jasno zdravico svoji zemlji in vsemu svetu in je kakor v svetlem snu napovedal srečo in prerod sveta v bratstvu*.« Pred prvi razprti *in* je Župančič postavil vejico, pred drugega ne. Okrog vseh teh povedkov je toliko določil, da se nam neposredna zveza treh povedkov z istim osebkom Prešeren toliko zabriše, da imamo občutek treh samostojnih mnogovezno zvezanih stavkov; da bi *in* pred povedki (stavki) ločili od *in* med drugimi stavčnimi členi, nas mika, da v takem primeru stavimo vejico. Pa je še drug razlog za vejico pred prvim podčrtanim *in*; če natančneje pregledamo vsebinsko razmerje, se nam razodene, da je ta zveza pravzaprav vzročna; smiselno bi prav

lahko postavili tam namesto *in* veznik zato je *zapel ... in napovedal*; s tako razlago bi bilo celo upravičeno, zakaj pred drugim razprtim *in* vejice ni. Ko bi stavek skrčili na povedkove osnove, bi dobili: Prešeren je *videl* bodočnost *in zapel* zdravico *in napovedal* srečo v bratstvu. Stavek nam hkrati dokazuje, kako tanko uho in čut bi moral imeti pisatelj in pesnik pri svojem snovanju prav do takih drobnosti; gotovo pa je, da v takem primeru ni mogoče ukazovati vejice s kakim apodiktičnim pravilom, marveč je treba pustiti pesniku prostost, da jo stavi po svojem čutu.

S tem primerom smo pa zadeli na drugo težavo pri vezanju povedkov z *in*: ta tako dosledno »vezalni«¹ veznik se nam pokaže v zelo različnih pomenih. Pri Dalmatinu beremo (Mt 13, 17): veliku Prerokou inu Pravizhnih je shelélu tu viditi, kar vy vidite, i n u ga néso vidili: inu slihati, kar vy slihate, i n u neso slihali. Razprta in sta izrazito protivna; lahko bi ju nadomestili s *pa*, *ali*, *toda*. Obdržala sta se v vseh prevodih do danes in ju nima samó Luther, marveč tudi vulgata in francoski in angleški prevodi do najnovejših. Tak *in* je v bibličnem jeziku dosti pogosten v vseh prevodih; včasih so ga kasneje prevajali s *pa*, večinoma je *pa* ostal v veljavi do danes; tako piše Dalmatin (Ps 115): Ony imajo ufta, inu negovoré: Ony imajo ozhy, inu nevidio. Ony imajo ufheffa, inu nefhlishio: Ony imajo nus, inu nedishé. Ony imajo nogé, inu nehodio. Tudi te *in* imajo poleg vulgate in Luthra še danes najnovejše francoske in angleške prestave; pri nas jo ima še Japljeva izdaja, čeprav Travn ni prevzemal nekritično prejšnjih besedil; v Wolfovi izdaji je *in* popravljen v *pa*. Tak protivni *in* tudi sicer ni tako redek; imamo ga n. pr. pri Prešernu: Kako bit' očes poet (*in* ti pretežko je v prsih nosit' al pekel, al nebo. Večkrat slišiš zveze, kakor: Mimo si šel, *in* se nisi oglasil; govoril sem z njim, *in* ga nisem spoznal; Vsak korak ti je pretežak, *in* bi rad na Triglav. Tudi drugačne pomene ima še *in* med povedki; v stavku: Išcite *in* boste našli je prav gotovo mnogo bolj posledičen kakor vezalen; takega uporabljamo tudi v vsakdanji rabi, n. pr.: dopoldne sem v službi, *in* ne morem priti; prehlajen je, *in* je že nekaj dni v postelji. Namen *pa* pogosto res občutimo kot pravo zaporednost, n. pr.: Popusti posvetno rabo orglarček *in* gre v puščavo, ker je za pesnika važno le to, da je popustil *in* šel, ne *pa*, da je zato popustil, da je šel. Izraziteje je čutiti namenilnost v primerih, kakor: Prišla je *in* povedala ... Pojdi *in* narôči ... saj tako izražamo namenilnik pri dovršnikih. — Kako je z vejico v takih primerih? Pred protivnim, posledičnim in vzročnim bi jo morali tako zanesljivo pisati kakor pred *pa*, ki ga v takih primerih lahko nadomesti. Po dosedanjih pravilih takega *in* sploh ni, zato seveda tudi ne vejice pred njim; zdi se mi *pa*, da moramo pri *in* prav tako ločiti različne vrste kakor pri *pa*. Konec prihodnjice

Ocene in poročila

OPOMBE K JURČIČU II IN III

Druga knjiga. — Str. 11: Ti merkaj ti! Rupel pravi (306), da merkaj pomeni »nekaj slabega«, v resnici pa pomeni v okolici Krke: zanikrnež, ničvrednež, grdoba. Fr. Jaklič piše (DS 1920, 121, 287): Tega mrkaja ni od nikoder. J. Kmet, Nove brazde (1945, 226): Merkaj! Jurčič tudi v ZD IV, 133: Merkáj deklíčji. V Kostelu pa se rabi »mrkej«² evfemistično nam. zlođej, hudobec. — Na zlebčku je visel molek: najbrž

tekstov je odsek oskrbel Belokranjski tehniki v Črnomlju ciklostilni papir, sebi pa matrice. Gradivo in predlog za čitanki je Bevk pregledal in z nekaj pripombami vrnil 20. februarja. Pismo je zaključil: »Ko bo gradivo pregledala vaša komisija [za učne knjige, ki ga je ustanovila pri odseku za prosveto Milena Mohorič], pošljite predlog za odobritev na predsedstvo [SNOS], a pošljite samo seznam vsebine. Če bo treba, bomo naknadno zahtevali celotno gradivo.« Predlog za čitanki je formalno odobrilo predsedstvo dne 14. marca.

Ker je bilo vsebinsko in tehnično vse pripravljeno za razmnoževanje, se je delo za izdajo čitank sprožilo takoj po formalni potrditvi. Tekste je na matrice tipkala v prostorih odseka za prosveto v železniških hišah na črnomaljski postaji naša tipkarica tov. Ela Češnovar, sam pa sem matrice nosil sproti v Belokranjsko tehniko, ki je delala na črnomaljskem glavnem trgu, v prvem nadstropju hiše, v kateri je deloval tedaj tudi Denarni zavod Slovenije. Tehnika je razmnoževala hkrati tekste obeh čitank. Dne 7. aprila smo naročili Centralni tehniki KPS, da je za obe čitanki natisnila ovitka v pravem tisku; besedilo na njih je bilo v črni, zvezda pa v rdeči barvi. Razmnožene liste smo sproti odnašali ali razpošiljali na gimnazije in dijaki so jih sproti vlagali v tiskana ovitka. Do 12. aprila je bilo razmnoženih že dvajset strani prve in dvajset strani druge čitanke, čez deset dni sta čitanki že šteli vsaka po šestindvajset strani (v obliki nekdanjih listov, ki so bili večji od sedanjega industrijskega formata, ne mogoče v običajni knjižni obliki). Razmnoženih je bilo prve čitanke tri sto petdeset izvodov, druge pa dve sto. Napis pravi, da je prvo Slovenska čitanka za I. in II. razred gimnazije, drugo pa Slovenska čitanka za III. in IV. razred. Kot izdajatelj je podpisan »odsek za prosveto, komisija za učne knjige«, zapisana pa nista ne tehnika ne prireditelj.

Okoli 25. aprila smo imeli sicer v odseku pripravljenih že nekaj novih matric z novimi teksti, toda vtem je prišel prelom: v noči med 27. in 28. aprilom smo se premaknili iz Bele krajine čez Kolpo na Hrvatsko in od tam čez Gorski kotar, Mašun pod Snežnikom in Ajdovščino v Ljubljano. Čitanki, kolikor sta izšli, sta svojo nalogo izpolnili.

Jakob Šolar

VEZNIK IN

Nadaljevanje in konec

3. Vezalna moč *in* se še bolj zrahlja med glavnima stavkoma, ki imata *vsak svoj osebek in povedek*. V govoru se nam v takem primeru stavek vedno prelomi pred *in*; pravih vezalnih *in* je v takih primerih le malo, po navadi čutimo med stavkoma drugačno razmerje, posledično, vzročno, časovno ali protivno: Zapišem ti zemljo, *in* prost boš vojaščine; Žefo plačaj, *in* stvar je opravljena; bajta ostane Gašperjeva, *in* jo lahko proda, kamor hoče (vse Finžgar); Podal je mladenič prelepi ji roko, *in* urno ta dva sta po podu zletela; eden hvali, *in* spet drugi vpije: Fej te bodi; zanj družba ne mara, *in* on ne za njó; vé že vsaka stvar... *in* verjeti noče draga mi devica, da jo ljubim (vse Prešeren); toplo je bilo, *in* sneg se je tajal na strehah; Marko se je zdramil, *in* butara se je zvalila nanj; noge so jo bolele, *in* kašljala je; zvonilo je dolgo, *in* nato je nastal šum; potem je zazvonilo, *in* iz šole so se usule goste gruče; otrok je seveda ozdravel, *in* učitelj je bil ves kakor prej; ob vseh straneh je bila cesta, *in* prah se je podil

neprestano nad vrtom (vse Iv. Cankar); zatri mi knjigo, *in* temà se zgrne nad nami; vse človeške vrednote so prišle na rešeto, *in* dosti plev je odnesel vihar; dosti je bilo burje ob njegovem delu, *in* še dandanes niso uravnovešene tehtnice, ki sodijo njegovo ceno; vélikim pevcem so nekdanje dni zidala se mesta na strune zvok, *in* danes moji struni dano ni, siroti éni utolažiti jok (vse O. Župančič). Včasih je različen osebek le oblikovno, smiselno pa isti; v takih primerih čutimo isti smiselni osebek, na primer: *Ne vem in ne vemo*, samo domnevamo; *draga mi je misel in rad se vračam k nji*; oboje piše Župančič brez vejice, čeprav jo sicer v stavkih z različnim osebkom stavi pred *in* kljub vsem drugačnim pravilom. Iv. Cankar v takih primerih večinoma piše vejico, čeprav ne redno, pri starejših pisateljih pred 1900 redno nahajamo vejico; Finžgar se sicer drži pravopisnih pravil, pa mu kljub temu včasih po čutu uide vejica v take zveze. *Kako je torej s to vejico?*

Do 1902 so jo stavili pisatelji dosti redno. Levčev Slov. pravopis ne govori posebej o nji, vprašanje rešuje z enim samim zgledom (§ 713) med drugimi stavki: Očetov zgled ti bodi pred očmi, *in* dika domovini boš enkrat. Pravilo pa pravi, da stoji vejica »med krajšimi glavnimi stavki, iz katerih je zloženo priredje«. Sket je vzel zgled in pravilo v 8. izdajo Janežičeve Slov. slovnice (1900). Ob nemški pravopisni reformi 1902 pa je ta vejica odpadla in je bilo postavljeno pravilo, da pred *in* v pridevnih stavkih vejice ne stavimo, ne glede na to, ali imajo isti osebek ali različne. Te reforme je prevzela tudi Avstrija in jih mehanično raztegnila na pravopis drugih knjižnih jezikov na svojem področju. Tedaj se je začelo poudarjanje, da pred *in*, *pa*, *ter* nikoli ne stoji vejica (to so poudarjali tudi Nemci v svojih šolskih slovnica za *und*). Zato ima tudi Sket v 9. izdaji slovnice (1906, § 39a) lakonično pravilo: »Če so priredni stavki zvezani z veznikom *in* ali *ter*, tedaj ne stavimo vejice.« Na prvem mestu ima za zgled prejšnji stavek brez vejice. Pravilo je šlo potem v Breznikovo slovnico (1916) z zgledom: Jutranje solnce se prikaže *in* gorski vrhovi žare od rumene zarje. SP 1920 posebej dostavlja: »Posebej pomni: pred *in*, *pa*, *ter* se v priredjih ne piše vejica« (§ 46e). Edini zgled za priredje z različnima osebkoma je: Časi se izpreminjajo, doba prehiteva dobo *in* gorje *mu*, kdor ostane zadaj! Ob koncu še dostavlja: »Vejica stoji pred temi vezniki le, ako jo zahteva spred stoječi stavek.«

Tako je ostalo v vseh nadaljnjih šolskih slovnica. Nemci so medtem pravilo popravili in spet postavljali vejico pred *in* v prirednih stavkih z različnimi osebki (gl. Duden 10. izd. 1929). Pri nas smo ostali pri starem tudi z novo izdajo SP 1935. Tam je pravilo pojasnjeno z neprimernim zgledom, ker je v stavku nakopičenih preveč različnih vejic, da bi mogel prav ponazoriti naš primer. Navaja Župančičeve verze iz Dume: Tvoja roka, moj otec, zemljé mi lepoto (je) odpirala, ti kazal si njiv mi plodove, sprovajal me v les, razkladal skrivnosti glasov in družine dreves in vedela sva, kje kosi mladijo, kje drozgi, kod divji mož hodi, kje vile se skrivajo v gozdi. Župančič ima od prve izdaje v Samogovorih (1908) preko vseh naslednjih izdaj do zadnje v Zbranem delu pred kurzivnim *in* vejico, čeprav je bila že ob času prvega natisa ta vejica po slovnici odpravljena; stavljal jo je tudi po 1935 kljub zgledu v SP. Kurzivni *in* začenja stavek z novim osebkom dvojine; v branju napravimo tu izrazit odmor, toliko bolj, ker je pomen tega *in* mnogo bolj posledičen kakor vezalen: ti kazal si, sprovajal, razkladal — tako sva vedela... Od tod je bilo pravilo prevzeto tudi v SP 1950, le da ta ne navaja (§ 69, 1) nobenega primera za taka priredja; v vseh zgledih imamo le priredne stavke z istim osebkom.

Kaj povzroči togo pravopisno pravilo in mehanična uporaba takih-pravil, nam lepo kaže primer iz biblije (Mt 25, 35 sl.), ki se pri Dalmatinu glasi: Sakaj jeft fim bil lazhen, *inu* vy fte meni dali jefti; Ieft fim bil sheyn, *inu* vy fte meni dali pyti: Ieft fim bil en Guft, *inu* vy fte mene erpèrgovali: Ieft fim bil nag, *inu* vy fte mene oblejkli: Ieft fim bil bolan, *inu* vy fte mene obyfkali: Ieft fim bil v'jezhi, *inu* vy fte k'meni prifhli. Posledičnost je tako poudarjena, da ni mogoče prezreti te vloge, tudi brez nasprotja *jeft — vy*, ki ga sedanji prevodi kajpak nimajo: Zakaj lačen sem bil, *in* ste mi dali jesti ... Primer je toliko mikavnejši, ker imamo isti stavek takoj naprej (25, 42 sl.) v nikalni obliki, koder je nasprotje še občutnejše: Ieft *sim* lazhen bil, *inu* vy meni *nèfte* dali jefti: Ieft *sim* shein bil, *inu* vy mene *nèfte* napuili itd. Posledičnost in protivnost sta tu tako občutni, da ju izrazito čutimo tudi pri istem osebkku: kdaj *smo* tebe lazhniga vidili, *inu* *smo* tebe fhpushali? Ali shejniga, *inu* *smo* tebe napuili itd. (Mt 25, 37 sl.); ali nikalno: Kada *smo* my tebe vidili lazhniga, ali shejniga ..., *inu* *nèsmo* tebi flushili? (ib. 25, 44). Pred temi *in* ima Luther povsod vejico, ima pa jo tudi lat. vulgata in po Dalmatinu vsi slovenski prevodi do Lesarjeve izdaje Beril in evangelijev (1912) in britanske izdaje (1914); z novim prevodom 1925 in v naslednjih izdajah je vejica odpadla. Berite stavke sami in poslušajte druge pri branju; vsakdo po smislu napravi pred *in* odmor, da nakaže razvodje stavkov; pri istih osebkkih bi se v pozitivnem stavku še dalo nekako zagovarjati, da veže neko časovno zaporednost, toda v tem primeru bi morala biti temu primerna tudi formulacija brez ponovitve pomožnika: Kdaj *smo* te videli lačnega *in* te nasitili ..., imamo pa dosledno ponovljeno: *in* *smo* te nasitili; to pomeni, da je prevajalec čutil raznorodnost pomenov. Namen vejice pa je prav ta, da take zareze v stavčnih zvezah nakazuje.

Kaj torej? Ali naj vztrajamo pri starem ali spet postavimo pravilo, kakor ga terja govor in so ga uveljavili tudi drugi jeziki zaradi jezikovne smiselnosti? Ko bi se bilo pravilo tako močno uveljavilo v teh 50 letih, da bi ga bili zaradi discipline pisali in spoštovali tudi dobri slovenski pisatelji, bi rekel: naj obvelja utrjena raba. Toda besedila dobrih naših pisateljev nam kažejo, da pravila niso upoštevali, včasih prav zavestno ne. Zato menim, da je pametno, da jeziku ne delamo sile z mehaničnim pravilom, marveč vejico v take primere vpeljemo ali vsaj dopustimo.

V to skupino moramo šteti tudi *in* pred nepopolnimi stavki, s katerimi kaj dodajamo, dostavljamo kot pojasnilo, dopolnilo, n. pr.: bal se nas je, in po pravici; imeli *smo* eno samo vrv, in še to prekratko; otroci domov, in dekleta tudi! (Finžgar); junaška pesem, in še enkrat junaška pesem! (Župančič); kaj le govoriš, in to ti, ki si najmanj upravičen; ena sama napaka, in toliko krvi!

4. Šele *in* s takim širokim pomenskim obsegom je mogel stopiti na začetek stavkov za piko, odstavkov, dà, na začetek dela samega. V Prešernovih verzih: Dve sami ste zmotile, dve sami zapeljale mi zvezdi umno glavo; in celga néba hočte vi zvezde zmodrovati! stoji pred *in* podpičje; stala bi prav tako lahko vejica ali pa pika, vselej bi *in* ohranil isti smisel protivnosti. Primer nam kaže, da je od *in* med prirednimi stavki do *in* na absolutnem začetku le korak.

Če hočemo vlogo *in* na absolutnem začetku prav razumeti, moramo pomisliti na tisti *in*, ki ga tako pogosto uporabljamo v pogovoru, kadar *smo* v zadregi za nadaljevanje, pa bi vendarle radi nakazali, da še nismo povedali vsega. Pogosto celo srečujemo v pogovoru kratko vprašanje »In?«, da bi z njim izzvali nadaljevanje ali nasledek povedanega. Na začetku stavka je *in* mnogo bolj slogovni pomoček kakor logično potreben izraz za določeno razmerje. Zato je

pri nekaterih pisateljih in pesnikih zelo pogosten, pri drugih zelo redek; v trezni realistični pripovedi ga boste srečali celo v razgibanem podajanju dogajanja le redko (n. pr. pri Kersniku ali po znanstvenih obravnavah), pri čustveno nabrekli slogu pa je zelo pogosten (n. pr. mladi Iv. Tavčar, Aškerc, Gregorčič).

Začetni *in* je prvotni vezalni vlogi še najbližji tedaj, ko ga zlasti pesniki uporabljajo v nekakem stavčnem mnogovezju; hkrati je potem kakor nekakšen anaforični okras: *In* šotor žari se od tisoč svetil, *in* miza šibi se od dragih jedil. *In* čaše se zlate od vina pené, *in* vojvodi lica od vina goré. *In* orgle mogočno s korú zabučé, *in* mašnik v ornatu mašuje... *In* orgle bučijo, *in* pevci pojó, *in* mašnik ves v zlatu mašuje... *In* Atila reče, *in* zemlja bobni... (vse A. Aškerc). Kakor da Gregorčič hoče s ponavljanjem *in* nakazati venomer se ponavljajočo vrsto prikazni: Tu želje smo tvoje in misli... *In* tukaj smo tvoje norosti... *In* besno okrog zavrté se in zlobno mu v lice režé se... *In* vedno ob uri že pozni duhovi se vračajo grozni... Nekaj podobnega imamo v »Svetá odkletev«, koder ponazarja, kako trop duhov »spusti se v solzni dol, nesoč zemljanom blagoslov in lek za žal in bol. *In* razkropi se sončni trop iskrec na vse strani... *In* krog po svetu trop bleščeč skoz temno šviga noč... *In* zmot, laži in zlobe duh, zavisti kleti gad in srd, krivica in napuh grmé v peklá prepad! *In* bes, ki v srcu tičal je...

Zanimiv primer stilistične uporabe *in* imamo pri Župančiču (Kakšen kožuh?), kjer sodnik hoče z *in* tesno strniti vrstni red dogodkov in tako obtoženca nekako prisiliti, da prizna tatvino: ...»*In* Martin je imel dva kožuha, enega na sebi, drugega pa je bil kupil na sejmu za svojega sina.« ...»Martin ti ga je ponudil, *in* ti si ga oblekel.« ...»*in* ko sta se pripeljala do Martinove hiše, ti je Martin rekel...« — »no, vidiš, *in* zdaj je treba kožuha vrniti.« — »Kakšen kožuh?« — »I, tisti kožuh. Saj si bil na semnju?« — »Bil.« — »*In* ko si se vračal, te je dohitel Martin.« — »Dohitel.« — »*In* te je povabil na sani.« — »Povabil na sani.« — »*In* ti je dal kožuh.« — »Dal.« — »*In* ti si šel od njegove hiše v kožuhu domov.«

Tem primerom je začetna raba *in* zelo blizu tam, koder ga pomensko pleonastično dodajamo različnim prislovnim izrazom zapovrstnosti, kakor *potem*, *nato*, *potlej*, *slednjič*, *nazadnje* ipd.: *In* potem je še pristavila: ... *In* potem je še rekla... *In* spet sem doživel nekaj posebnega... *In* zopet se je spustil v smeh... *In* zopet sem sédel pod košato bukvo ter gledal... (vse Iv. Tavčar).

Zelo pogosto srečujemo začetni *in* v nekaterih antitetičnih stavah, nenadnih obratih, nagovorih, presenečenjih ipd.; ko je Župančič končal prvi del govora, v katerem je govoril o mrtvih, se je obrnil do živih: *In* zdaj k vam, vi živi. *In* ti, ki z umom, cvetom let zdaj bahaš se vesel, glej... (Gregorčič). To je tisto nasprotje, v kakršnem je ta *in* živ tudi v vsakdanjem pogovoru; ko povemo svoje, se obrnemo do tovariša: *In* ti? — *In* tvoje delo? Tako nasprotje je tudi v Aškerčevem verz: Mi vstajamo! *In* vas je strah? Presenečenje in nasprotje je tudi v Gregorčičevem verz: *In* — smrti ni! Ko našteva, kako vse gine, se spreminja in sahne, postavi nasprotno trditev, kakor bi jo pričakovali, vpelje pa jo z *in*. Podobno ob spominu na lastno smrt postavi nepričakovan sklep: *In* ni mi žal! Taki nenadni obrati so čutiti v napovedih česa novega, ne navadnega; v takem primeru se *in* zelo rad pridruži raznim tovrstnim izrazom, kakor: *in* glej, *in* brž, *in* tedaj, *in* zdaj, *in* že, *in* v hipu itd.: *In* glej, iz vode se šumeče drevo priraste zelené. *In* glej, iz dna valov pozdravi jo znan... obraz (Gregorčič). *In* glej, že od daleč se jima odkrije (Aškerc). *In* brž veslata v konec ta jezera (Prešeren). *In* zdaj, planine, ve moj raj... (Gregorčič). *In* že je bil...

prijel za pero ... (Iv. Tavčar). *In v hipu* je prijezdila na mojo stran (Iv. Tavčar). Tudi poudarki osebe ali stvari proti drugim sodijo v to skupino. Ko govori Župančič o belokranjskih krosnah, pravi: »Tako dolgo nisem videl krosen, da se mi je vse razpuhtelo, podobe in beseda. *In to mēni*, ki nosim v sebi toliko besed in podob! *In ista* je z drugimi stvarmi življenja.« Ali Tavčarjev vzklík: »Oženiti se — *in jaz!*« Sem sodi tudi Gregorčičev začetek znane pesmi: *In ti si edini* še tukaj ostal, koder je *ti* v nasprotju z *drugimi*, ki so že odleteli na jug. Jasno je, da ta *in* ne more povezovati s kakim logičnim izrazom pred seboj, pač pa jasno nakazuje poprejšnjo misel.

V to skupino iznenadenj sodi tudi tisti začetni *in*, ki ga posebno radi postavljamo pred vprašanja in vzklike, kakor jih imamo nekaj že naštetih, a so manj izraziti in antitetični zelo razširjeni tudi v prozi. *In* tem sirotam naj bi verjel? *In* té naj bi poslušal? *In* pri takih okoliščinah naj bi se oženil! *In* ali se mi res slabo godi na svetu? *In* ta me tudi ne moti. *In* otroci?! No, saj ni, da bi govoril! *In* prav praviš! *In* kaka hiša je to! *In* v hiši še tiste ozke klopi. *In* kje naj spim? ... *In* ravno danes ... *In* seve, tudi časopis mora biti ... *In* moja mlada drevesca, moje mladike! (vse iz Tavčarjeve novelete, ki nosi celo naslov *In vendar* —! Vsa je spletena na antitezo: Oženil — *in jaz?* Nikdar! ... *In vendar*, vendar se oženiš! *In vendar* — ne, nikdar ne!) Taka raba začetnega *in* je zelo pogostna v zanosnem pisanju (romantika). V kasnejših spisih, zlasti zadnjih, se je tudi v Tavčarjevem jeziku *in* hudo uletel na začetku stavka ali odstavka, mirna pripoved ni segala tako pogosto po njem.

Zelo pogosten je na začetku tudi tak *in*, ki ima nekak posledični ali vzročni pomen, čeprav ne naravnost, vendar izraža več kakor samo časovno zaporednost. Velikokrat ga srečujemo celo v zvezi s prislovom tako: »Posavčev profesor je zopet tu, sedaj bo pa gotovo lepo vreme!« *In tako* je ... *In tako* sem se vpregel ... *In tako* se je zgodilo. *In tako* me Klara obiskuje skoraj vsako jutro (vse iz iste Tavčarjeve novelete). Včasih posledičnost ni tako izrazito izražena, kljub temu pa jo začetni *in* nakazuje: »Oj ti valček, ti moj val ... pljusni naju na kopnino!« *In* ubogal ga je val; *in* na breg do suhih tal lahko sodec je pomaknil (O. Župančič). Tak je tudi Gregorčičev sklep Jefejeve prislege: *In* izvrši prisego oče, *in* pade dekelce mladó ... Pri Iv. Cankarju imamo veliko zvez z bolj ali manj nakazanim nasledkom: Ni ti prav, da sem prisedel ... *In* tudi vem, zakaj ti ni prav. Neki zdravnik ... je omenil tisto besedo: »Ob smrtni uri se boš tresel!« *In* povedal nam je tole zgodbo. Prelep šopek je bil, napolnil je z omamljivim vonjem vso tesno lopo. *In* iz tega vonja so se nepoklicani samovoljno vili spomini. »Ste brali o tistem umetniku, gospod pisatelj?« *In* pripovedoval mi je o znamenitem grškem umetniku ... *in* tako je ozaljšal z »gospodom pisateljem« sleherni stavek. No, *in* tako ...

Na začetku stavka (odstavka ali dela) je torej *in* po svoji vezni moči še ohlapnejši kakor v notranjosti priredij. To je tudi razumljivo: miselne zveze so med samostojnimi stavki rahlejšje kakor med priredno stavčno enoto; zato so pa kajpak tudi vmesne zveze ohlapnejše in nakazovanje včasih kaj medlo. Pogosto pa je *in* na tem mestu res le stilizem.

5. S tem bi bil *in* v različnih vlogah pravzaprav obdelan, vsaj v glavnem. Vendar se mi zdi prav, če se po vsem povedanem kratko ustavimo posebej pri zvezi *in* z različnimi drugimi vezniki, zlasti podrednimi. O tem smo mimogrede že govorili (točka 2), češ da *in* veže istovrstne odvisnike kakor istovrstne stavčne člene; toda v takem *in* ni nobenih spornih vprašanj, zato take zveze tu izločamo. Lahko bi sicer tudi za take primere navedli zglede, ki nam v njih

vsa stavba stavka podere običajno pravilo, da pred takim *in* ne stavimo vejice; to velja zlasti tedaj, če so taki odvisniki vsak zase toliko razširjeni, da se nam izgublja čut za neposredno zvezo med istovrstnimi odvisniki. (Tak primer imamo n. pr. v Župančičevem stavku, ko utemeljuje epiteton »junaška pesem« za Njegošev Gorski venec: Junaška pesem, in še enkrat junaška pesem! Ker poje o brezprimernem junaštvu v borbi za svobodo in lepšo usodo domovine in vsega sveta, *in* ker se pesnik ne boji pogledati v najstrašnejše prepade, preko katerih mora človeštvo na svoji poti v bodočnost, *in* ker ga ne potare in uniči spoznanje, da je zgodovina naroda neprestana, zagrizena in neusmiljena borba z mračnimi silami zla, s tiranijo, nazadnjaštvom in izdajo, ki ga vklepajo v verige in mu ne dajo dihati.)

Potrebno pa se mi zdi, da posebej spregovorimo nekaj besed o tistem *in* pred odvisniki, ki se zdi, da veže pravzaprav glavne stavke, n. pr.: Danes popoldne je bil prišel ta vdovec, *in* ko nas zvečer ni bilo, je takoj napel vse moči ... (Tavčar). Prvotno je stala vejica tako, kakor stoji tukaj; zadnjih 30 let se je začelo uvajati pravilo, da je vejico treba staviti za *in*, pred *ko*. Zakaj tako? Zato, ker zagovorniki te vejice pravijo, da *in* veže oba glavna stavka, torej: ... je bil prišel vdovec *in* ... je takoj napel ... Po ostri logiki se tako stališče dá zagovarjati. V težave pa pridemo koj ob drugem primeru: ... vstal (je) ter mi hitel naproti. *In* ko je došel do mene, se mu je videla na obrazu neka tesnost (Tavčar). Tu stoji *in* v absolutnem začetku stavka; očitno meri na povezavo misli v prejšnjem stavku. Tako bi lahko priredili tudi prejšnji primer: Danes popoldne je bil prišel ta vdovec. *In* ko nas zvečer ni bilo, je takoj napel vse moči ... Prav tako pa bi lahko napisal: ... vstal je ter mi hitel naproti, *in* ko je došel do mene, se mu je videla na obrazu neka tesnoba. S takimi premiki se spremeni le ozkost povezave, nič pa smisel. Če pa tako spremembo lahko izvedem, je jasno, da sodita *in* ko v obeh primerih v celoto in ju jezik kljub nasprotju logike ne loči. Prav tako v govoru v takih primerih ne delamo odmora za *in*, marveč pred njim. To nam potrjujejo tudi pesniki, ki s takimi skupinami začenjajo verze in jih ne ločijo na dvoje. Zaradi tega se mi zdi, da dejanska jezikovna raba ne potrjuje vejice po ostrem logičnem razčlenjevanju, marveč po tistem čutu, po katerem srečujemo take zveze pogosto na začetku stavka in koder ima *in* enako ohlapen pomen, kakor smo ga spoznali v drugih zvezah na začetku (točka 4). Vejico bi kazalo staviti pred *in*, ne za njim.

Da ima začetni *in* tudi v takih primerih različne pomene, nam priča dejanska raba. Največkrat je le nekaj emfatični poudarek naslednjega veznika: *In* ker je prelepa — ah, moja zato ta zemljica bodi slovenska (Aškerc). *In* če je zaostalo daleč tam mesto ... in so samo sedaj pa sedaj visoko v zraku zašumele divje gosi ... *tedaj* je bilo na teh prostorih prijetno (Tavčar). Tu nam zveza med pogoji in nasledkom še določneje kaže, kako malo sodi *in* h glavnemu stavku, saj imamo tam posledični *tedaj*. Enako imamo pri Tavčarju še: Oj, tu moram stopiti vmes, *in* ako dobim kaj polomljenega, *tedaj* ... postanem surov ... Ali pri Prešernu: knjige mi berimo, *in* kar nam všeč bo, uzmat se učimo. Vse misli zvirajo 'z ljubezni éne, *in* kjer ponoči v spanju so zastale, zbude se, ko spét zarja noč prežene. Od zora srečen upaš do večera, ... *in* ko ti že priteče smrtna sraga, se še zaupljiv k nji pogled ozira Pri Iv. Cankarju je *in* v takih zvezah pogosto antitetičnega pomena: *In* če je bil res zgubil desnico, kako je tedaj ... polagal roke na rame? (Ona se je solzila.) On pa je samo rekel: »Zbogom!« ... *In* ko se je okrenil, je tudi njemu zdrknila vroča solza po licu. Pri dežju se mu je mudilo, *in* ker so bila vrata vestno zaprta ...

pograbil je ročno ključ... (Tavčar). Če v tem stavku poskusimo *in* zvezati z glavnim stavkom: ... *se mu je mudilo* ... *in je pograbil*, se nam pokaže, da je ta *in* vzročen: *zato je pograbil*; *in* pred *ker* torej le podkrepi vzročno vrednost veznika *ker*. Župančič stavi redno vejico pred *in*: ... iz njega (sc. narečja) bo z lahkoto razvil vsa slovnična pravila, *in kadar* bo v dvomu, najde tam oporo.

Že prej smo videli (pod 4) zvezo *in* z različnimi veznimi prislovi: *in potem*, *in zato*, *in tako*, *in tedaj*, *in nato*, *in vendar* itd. Pri vseh teh ima *in* predvsem poudarno moč in stilistično vrednost, ne pa samostojne vloge. Zato stavimo vejico po zahtevah naslednje besede. Žal je poudarjanje pravila, da pred *in* ne stavimo vejice, doseglo to, da je ne stavimo ne pred *in*, ne za njim, n. pr.: Že od nekdanj je človek strmel proti zvezdam (!) *in* ko je skušal razvozlati velike skrivnosti, se je vpraševal ... Ob takih zvezah se pokaže še en razlog za vejico pred *in*; ko bi čutili tesno povezavo: *je človek strmel* ... *in se je vpraševal*, bi rekli in pisali: *in se vpraševal* (brez *je*); dosledna raba pomožnika v takih zvezah kaže, da čutimo *in* povezan z odvisnikom kakor na začetku stavka.

Ali potem za *in* ne stavimo nikoli vejice v takih primerih? Pač, kadar čutimo odvisnik kot apozicijo; to pa čutimo ravno tedaj, kadar *in* res neposredno veže stavek ali stavčni člen za odvisnikom. Tak je primer v stavku: *Votlina je suha in* — ker je ne doseže nobena sapica — *tudi topla*; tukaj drugo povedno določilo nima svojega glagola, zato ga *in* neposredno priteguje k *suha*.

Take so se mi torej pokazale glavne vloge besedice *in*, tega otroka, ki se muza med odraslimi besedami in stavki in jih prijemlje za roko; to stori lahko samo otrok. Mnogoteri so njegovi pomeni in vloge, občutljiv je, in je treba ravnati z njim zelo obzirno, da nam prav služi.

Ilija Mamuzić

POPELJIMO MLADINO V SVET KNJIŽEVNOSTI

Mogoče trenutek za širšo diskusijo o našem pouku književnosti ni bil še nikoli tako primeren kakor danes. Nezadovoljnost z njim je prešla že kar v tradicijo, tako da se človeku za hip zazdi, kakor da smo po svoje že »vzdignili roke« in obupali nad spremembami, ki bi ga zares napravili za pouk *književnosti*. Vendar moramo v sedanjem času — namreč sredi splošne reforme našega šolstva — poiskati »korenine zla« in rešiti ta veliki pedagoško-psihološki, literarno-kulturni in socialno-politični problem.

Književnost se šteje, z drugimi umetnostmi vred, za vrhunsko emanacijo vsakega naroda, vendar je je po naših šolah malo, včasih pa sploh nič. Razni pogovori o »biografijah«, o »štirinajstem in petnajstem spevu *Osmana*«, o reformaciji in racionalizmu, o Ignjatovičevem fabuliranju in o Sterijevih zgodovinskih dramah pa še o veliko veliko drugih témah — o čemer govori naša literarna zgodovina — to *ni* književnost, to je le *ponavljanje* podatkov iz zgodovine književnosti.

Če povrh tega pomislite, da se ti pogovori začenjajo v *prvem* razredu gimnazije, se pravi v času, ko petnajstleten učenec *nima* niti malo smisla za vse to, potlej boste še bolj prepričani, da drži, kar sem rekel. In če pomislite, da se ta učenec — ravno v tem času — stvarno zanima za *književnost* in da